

Beheerpakketten voor aanbesteding aanleg en beheer groenblauwe dooradering

December 2024

Inhoud

Aanleiding	3
Activiteiten opdracht	4
Definities	5
L1: Hakhoutsingel.....	6
L2: Elzensingel	7
L3: Bossingel.....	9
L4: Hakhoutbosje	11
L5: Griendje	13
L6: Struweelhaag.....	15
L7: Knip- of scheerheg	17
L8: Bomenrij	19
L9: Knotbomenrij.....	21
L11: Struweelrand	23
L12: Poel en klein historisch water	25
L13: Natuurvriendelijke oever	27
L15a: Waterbergingsvoorziening natte laagte.....	29
L15b: Waterbergingsvoorziening ondiepe plas	31
L15c: Waterbergingsvoorziening broekbos/wilgenstruweel	33
G2: Botanische hooilandrand	35
G3: Wilde bijenrand op grasland	37
W1: Wandelpad over boerenland	39
Lijst inheemse soorten	40

Aanleiding

Het Coördinatiepunt Landschapsbeheer van het Brabants Landschap heeft in 2023 een bijdrage ontvangen van het Ministerie van LNV om (financieel) instrumentarium te ontwikkelen dat in Nederland ingezet kan worden om de realisatie van 10% groenblauwe dooradering zoals opgenomen in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) een impuls te geven.

Op dit moment wordt de aanleg en/of het beheer van groenblauwe dooradering door agrariërs en particuliere grondeigenaren voornamelijk gestimuleerd via subsidieregelingen die 'staatssteunproof' moeten zijn. In de praktijk betekent dit dat de vergoeding niet meer mag zijn dan de werkelijke kosten conform de Catalogus Groenblauwe Diensten. Deze vergoeding is volgens velen te laag en niet marktconform.

Met aanbesteding bestaat de mogelijkheid om marktpartijen, in deze grondeigenaren, de mogelijkheid te bieden om met een marktconforme prijs te komen. Omdat de wens voor meer groenblauwe dooradering een wens is van overheden is aanbesteding een optie, al zijn hier nog nauwelijks ervaringen mee opgedaan in Nederland m.b.t. de aanleg van groenblauwe dooradering in agrarische gebieden. Een aanbestedende dienst, b.v. in de vorm van een gemeente of waterschap, is de partij die een opdracht in de markt zet en marktpartijen uitnodigt om zich in te schrijven. De opdracht is datgene dat wordt aanbesteed, en bestaat uit werkzaamheden, onderhoud of een geheel nieuw project.

In samenwerking met BIZOB, partner voor inkoop en contractmanagement voor gemeenten en publieke organisaties in Oost-Brabant, verkent het Coördinatiepunt Landschapsbeheer de mogelijkheden voor aanbesteding van de realisatie van nieuwe groenblauwe dooradering. Een onderdeel hiervan is een beschrijving van landschapselementen die gebruikt kunnen worden voor het formuleren van een opdracht.

Deze notitie start met het beschrijven van de activiteiten die onderdeel van de opdracht moeten zijn en daarna zijn verschillende landschapselementen beschreven die onderdeel kunnen zijn van een opdracht.

Activiteiten opdracht

De kern is dat marktpartijen, in deze agrariërs en particuliere grondeigenaren, op hun eigen grond nieuwe groenblauwe dooradering gaan realiseren en na realisatie ook eigenaar blijven van de grond en het gerealiseerde landschapselement gaan beheren. De duurzame instandhouding moet goed geborgd zijn, ook bij eventuele verkoop.

De volgende activiteiten zijn onderdeel van de opdracht:

- Inzet grond t.b.v. landschapselement/wandelpad: vergoeding voor afwaardering grond bij definitieve omzetting landbouwgrond in landschapselement/wandelpad.
- Aanleg landschapselement/wandelpad
- Beheer landschapselement/wandelpad

Definities

Vrij liggend: als 75% of meer van de randlengte van het element grenst aan bouw- of grasland of er een afstand tussen elementen is van tenminste 5 meter.

Cyclisch beheer: Beheer dat volgens een bepaalde regelmaat uitgevoerd moet worden om de verschijningsvorm van het landschapselement in stand te houden. Tot cyclisch beheer behoren ondermeer: het knotten van knotbomen, het afzetten van een hout-/elzensingel, het opschonen van een poel.

Maaiveld: is bovenkant van niet afgegraven bodem

Natte oppervlakte: oppervlakte van zichtbaar water

L1: Hakhoutsingel

Afbakening

- Een houtwal of houtsingel is een vrij liggend lijnvormig en aaneengesloten landschapselement, al dan niet groeiend op een aarden wal, met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en/of struiken.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke uitstraling en natuurlijke waarde door het element als hakhout te beheren en het periodiek afzetten van het element (cyclisch beheer). De cyclus varieert tussen de 10 en 25 jaar.
- Een houtwal of houtsingel is minimaal 2,5 meter en maximaal 20 meter breed en minimaal 25 meter lang.
- Elzensingels bestaande uit een enkele rij horen niet tot dit beheertype, maar tot het beheertype Elzensingel.
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 meter en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Ten minste 75% van de oppervlakte van het element wordt als hakhout beheerd. De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden).
- Snoeiwerkzaamheden worden uitgevoerd in de periode tussen 1 november en 14 maart; takken die over aangrenzende percelen hangen mogen het hele jaar worden teruggesnoeid.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in het element.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het houtgewas bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.

Beelden hakhoutsingel

L2: Elzensingel

Afbakening

- Een elzensingel is een vrij liggend lijnvormig en aaneengesloten éénrijig landschapselement dat grotendeels bestaat uit zwarte els.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke uitstraling en natuurlijke waarde. Dit wordt bereikt door het element als hakhout te beheren en het periodiek af te zetten (cyclisch beheer). De cyclus varieert tussen de 6 en 21 jaar.
- Een elzensingel is minimaal 25 meter lang en maximaal 3 meter breed.
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen die geschoren worden, horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Minimaal 100 stuks planten per 100 meter elzensingel aanplanten.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Tenminste 75% van de lengte van het element wordt als hakhout beheerd. De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden).
- Snoeiwerkzaamheden worden uitgevoerd in de periode tussen 1 november en 15 maart; takken die over aangrenzende percelen hangen mogen het hele jaar worden teruggesnoeid.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het houtgewas bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.

Beelden elzensingel

L3: Bossingel

Afbakening

- Een bossingel is een vrij liggend lijnvormig en aaneengesloten landschapselement met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en struiken.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van natuurlijke waarde en boskwaliteit.
- Een bossingel is minimaal 25 meter lang en heeft een breedte van minimaal 5 en maximaal 20 meter.

Inrichtingseisen bij aanleg bossingel

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 meter en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Overhangende takken kunnen gedurende het gehele jaar worden teruggesnoeid.
- Het element wordt voor maximaal 80% beheerd als bos met opgaande bomen.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden.

Beelden bossingel

L4: Hakhoutbosje

Afbakening

- Een hakhoutbos(je) is een vrij liggend vlakvormig landschapselement met inheemse bomen en/of struiken dat als hakhout wordt beheerd door periodiek afzetten van het element (cyclisch beheer).
- Een hakhoutbosje is minimaal 100 m² en maximaal 5.000 m² groot.
- Doel van het beheer van het element is het behoud van de traditionele hakhoutcultuur en ecologische waarde. Bij een hakhoutbosje met overwegend langzaam groeiende soorten wordt dit gedaan door om de 15 tot 25 jaar het element af te zetten (cyclisch beheer). Bij een hakhoutbosje met overwegend snelgroeiende soorten wordt dit gedaan door om de 10 tot 20 jaar het element af te zetten (cyclisch beheer).
- Met langzaam groeiende soorten wordt bedoeld dat de zomereik dominant is.
- Met snelgroeiende soorten wordt bedoeld dat zwarte els en/of gewone es dominant zijn.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 meter en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Minimaal 80% van het bosje wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet in de periode tussen 1 november en 15 maart.
- De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden).
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, Japanse duizendknoop, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.

Beelden hakhoutbosje

L5: Griendje

Afbakening

- Een griendje is een vrij liggend vlakvormig landschapselement met inheemse wilgensoorten.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud en de instandhouding van de karakteristieke uitstraling en de ecologische waarde. Dit wordt bereikt door het element periodiek af te zetten. De cyclus varieert tussen de 3 en 5 jaar.
- Het griendje is minimaal 100 m² en maximaal 5.000 m² groot. Grienden die machinaal gemaaid worden behoren niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2-3 jarige onbewortelde wilgenstek.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Het element bestaat uit inheemse wilgensoorten en wordt geheel als hakhout beheerd en afgezet in een cyclus van tenminste éénmaal per 5 jaar en maximaal éénmaal per 3 jaar.
- Snoeiwerkzaamheden worden uitgevoerd in de periode tussen 1 november en 14 maart; takken die over aangrenzende percelen hangen mogen het hele jaar worden teruggesnoeid.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig
- Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden.

Beelden griendje

L6: Struweelhaag

Afbakening

- Een struweelhaag is een vrij liggend lijnvormig landschapselement van ca. 3 meter breed met een aaneengesloten opgaande begroeiing van inheemse, overwegend doornachtige, struiken.
- Een struweelhaag is minimaal 25 meter lang.
- Hagen die minimaal eenmaal per 3 jaar worden gesnoeid horen tot het beheertype Knip- of scheerheg.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3 jarig bosplantsoen, waarvan 50% bestaat uit doorndragende struiken, uitgezonderd meidoorn in bufferzones bacterievuur.
- Het betreft een één- of tweerijig element.
- Plantafstand in de rij bij 1 rij minimaal 0,25 meter en maximaal 0,40 meter en bij twee rijen plantafstand in de rij minimaal 0,50 m en maximaal 1,00 meter en afstand tussen rijen minimaal 0,50 m en maximaal 1,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Snoeiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Overhangende takken aan de zijkanen mogen maximaal 1 maal per 3 jaar worden teruggesnoeid.
- Na het snoeien heeft de haag een hoogte van tenminste 1,00 meter en een breedte van tenminste 0,8 meter;
- Na het vlechten heeft de haag een hoogte van tenminste 1,00 meter en een breedte van tenminste 0,5 meter
- Het snoeien kan gecombineerd worden met het vlechten van de haag.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig

Beelden struweelhaag

L7: Knip- of scheerheg

Afbakening

- Een knip- of scheerheg is een vrij liggend lijnvormig landschapselement, met een aaneengesloten begroeiing van inheemse bomen en/of struiken, dat wordt geknipt of geschoren.
- Een knip- of scheerheg is minimaal 25 meter lang, 0,8 meter breed en maximaal 3 meter hoog.
- Indien een beheereenheid wordt doorsneden door een doorgang met een breedte van maximaal 5 meter kunnen de beheereenheden als één beheereenheid worden aangevraagd.
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant 2- en/of 3 jarig inheems bosplantsoen
- Het betreft een éénrijig of tweerijig element.
- Plantafstand: 4 stuks per meter
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Knip- en/of scheerwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juli en 15 maart.
- De beheereenheid wordt in een cyclus van minimaal eenmaal per 3 jaar en maximaal eenmaal per jaar gesnoeid (geknipt/geschoren.) Na het knippen of scheren heeft de heg een minimale hoogte van 0,8 meter.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- De stammen van het element mogen niet worden beschadigd door vee.

Beelden knip- of scheerheg

L8: Bomenrij

Afbakening

- Een bomenrij is een vrij liggend landschapselement van inheemse loofbomen.
- Bedoeld worden bomen in rij staande op of langs landbouwgrond. Lanen behoren ook tot dit beheertype.
- De bomenrij is minimaal 50 meter lang en bestaat uit minimaal 8 en maximaal 20 bomen per 100 meter die voor subsidie in aanmerking komen.
- Vlakvormige boomweides, knotbomen en windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant van inheemse laanbomen, minimaal maat 10-12.
- Plantafstand in de rij minimaal 8 meter en maximaal 12,5 meter.
- Plantafstand in de rij minimaal 8 meter en bij dubbele rijen minimaal 6 meter tussen de rijen.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- De bomen worden periodiek gesnoeid. Na het snoeien beslaat de kroon minimaal 50% van de lengte van de boom.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig

Beelden bomenrij

L9: Knotbomenrij

Afbakening

- Een knotboom is een inheemse loofboom, waarvan de stam periodiek op een hoogte van minimaal 1,5 meter boven maaiveld wordt afgezet (geknot).
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke eigenschap van het element. Ten behoeve daarvan worden de knotboom cyclisch geknot.
- De knotcyclus varieert tussen de 3 en 5 jaar voor wilg en populier en 7-15 jaar voor eik, es, els, haagbeuk, veldesdoorn en berk.
- Vlakvormige elementen met knotbomen, behoudens kleine groepen, horen niet tot dit beheertype maar kunnen mogelijk gerangschikt worden onder het beheertype Hakhoutbosje of Griendje mits voldaan wordt aan de eisen van deze beheertypen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant inheemse soorten die als knotboom beheerd kunnen worden (schietwilg, gewone es, zwarte els, populier, haagbeuk, veldesdoorn, inlandse eik en berk).
- Plantafstand in de rij minimaal 5 en maximaal 12,5 meter.
- Voor wilg kan een 3-jarige onbewortelde stek met een lengte van ca. 2,5 meter gebruikt worden.
- Andere soorten worden geplant als laanbomen met maat 10-12 of dikker.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Knotwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 november en 14 maart; veldesdoorn en berk alleen tussen 1 november en 1 december.
- De stam van een knotboom wordt minimaal op een hoogte van 1,5 meter boven maaiveld afgezet (geknot).
- Het element mag niet worden beschadigd door vee.

Beelden knotbomenrij

L11: Struweelrand

Afbakening

- Een struweelrand is een aaneengesloten rand met een mozaïek van struweel (bramen en/of andere inheemse bomen of struiken) en een kruidachtige begroeiing van inheemse grassen..
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke uitstraling en ecologische waarde. Dit wordt bereikt door onderhoud te plegen zoals het maaien, snoeien, uitdunnen en kappen van bomen.
- Maximaal 50% van de oppervlakte van de rand wordt ingenomen door inheemse bomen en/of struiken.
- De struweelrand kan langs een bosrand of een landschapselement liggen, maar ook vrij in het veld, bijvoorbeeld langs een perceelsrand.
- De rand is minimaal 25 meter lang en maximaal 12 meter breed.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Rand wordt ingezaaid met inheems kruidenmengsel en 20-50%% van de oppervlakte wordt beplant met inheemse struiken.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt
- Het gedeelte met kruiden wordt maximaal eenmaal per 2 jaar gemaaid tussen 15 juli en 14 maart van het volgende jaar. Bij iedere maaibeurt wordt 50% van het gedeelte met kruiden niet gemaaid. Het afzetten van struweel wordt alleen verricht in de periode tussen 1 november en 14 maart.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruid en Japanse duizendknoop.
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig

Beelden struweelrand

L12: Poel en klein historisch water

Afbakening

- Zowel een poel als een klein historisch water is doorgaans een geïsoleerd stilstaand water dat gevoed wordt door grond- en/of regenwater.
- Alleen een poel groter dan 200 m² mag in verbinding staan met sloten of greppels wanneer sprake is van een natuurlijke eenheid die vrij afwatert en 'geen afwatering' een risico voor omgeving kan veroorzaken.
- Het element heeft een oppervlakte van minimaal 100 en maximaal 5000 m².
- Vijvers die een onderdeel zijn van een park- of tuinaanleg en sloten vallen niet onder dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Oppervlakte van een nieuwe poel gemeten vanaf insteek talud met maaiveld is maximaal 500 m². Oppervlakte inclusief landbiotoop is maximaal 700 m². Diepte poel maximaal 1,70 meter.
- Taluds minimaal 1:3.
- De laagste grondwaterstand van de locatie waar de poel wordt aangelegd is niet dieper dan 1,30 m onder het maaiveld.
- Landbiotoop rond poel en droog gedeelte van de oevers mag ingezaaid worden met mengsel met inheemse kruiden of voorzien van kruidenrijk hooi/maaisel.
- Voor poelen ('basisbiotoop') die aangelegd worden t.b.v. de boomkikker geldt maximaal 2000 m², een diepte van maximaal 1,5 meter en taludverhoudingen van 1:8 tot 1: 10.
- Plaatsen veeraster op minimaal op 1 meter uit de insteek van de poel indien perceel waarin poel is gelegen beweid wordt.

Beheervorschriften

- Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de poel bestaat in de periode 15 maart tot 15 juni uit open water. De waterdiepte van de diepste delen van de poel is minimaal 0,5 m in de periode tussen 1 oktober en 1 april.
- Een incidentele droogval is toegestaan in de periode 15 juni tot 15 november.
- Maximaal 20% van de oeverlengte bestaat uit opslag van bomen of struiken. Het teveel aan opslag wordt verwijderd.
- Vertrapping van de oevers bij het gebruik van het element als veedrinkpoel wordt voorkomen. Bij het gebruik als veedrinkpoel is minimaal de helft van de oeverlengte uitgerasterd. Indien beweiding door schapen plaats vindt hoeft de poel niet uit gerasterd te worden.
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in het element gebruikt worden.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan
- Er mogen geen vissen worden uitgezet of gekweekt.
- Er mogen geen gedomesticeerde watervogels in de poel worden gehouden.
- Er mogen geen uitheemse waterplanten in de poel worden aangeplant.
- De poel wordt niet gebruikt voor hemelwateropvang van daken en erven.
- Maaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element.
- Er vindt geen wateronttrekking plaats, behalve ten behoeve van het drinken van vee op aangrenzende percelen.

Beelden poel

L13: Natuurvriendelijke oever

Afbakening

- Een natuurvriendelijke oever is een aaneengesloten oever langs een bestaande watervoerende waterloop, in de vorm van een drasberm, plasberm of flauw talud (minimaal 1:3), met een begroeiing van inheemse kruidachtige planten. De oeverbegroeiing kan overwegend uit riet bestaan (rietoever) of uit diverse grassen en kruiden (graskruidenoever).
- De oever heeft een minimale lengte van 25 meter en een breedte van tenminste 3 meter en maximaal 10 meter

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een natuurvriendelijke oever wordt aangelegd in de vorm van een drasberm, plasberm of een flauw talud
- Bij peilgestuurde gebieden wordt de plasberm ontgraven tot 50 cm onder en tot 10 cm boven het zomerpeil en een drasberm wordt ontgraven tot 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij afwezigheid van een plas-dras oever is een flauw talud minimaal 1:3 of flauwer. Het talud wordt ontgraven vanaf de slootbodem tot het maaiveld
- Bij vrij afwaterende gebieden: ligt de bodem van de oever boven de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Plaatsen veeraster op minimaal op 1 meter uit de insteek van de oever indien perceel beweid wordt.

Beheervoorschriften

- De beheereenheid wordt in een cyclus van minimaal éénmaal per 2 jaar of en maximaal éénmaal per jaar gemaaid. Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart en worden gefaseerd uitgevoerd.
- Maximaal 20% van de oppervlakte van het element bestaat uit struweel. Teveel aan struweel wordt verwijderd.
- De beheereenheid wordt niet beweid.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Er mogen geen wijzigingen aangebracht worden in het profiel van de natuurvriendelijke oever

Beelden natuurvriendelijke oever

L15a: Waterbergingsvoorziening natte laagte

Afbakening

- Een waterbergingsvoorziening is een laagte met een kruidachtige begroeiing die ten tijde van hoge waterstanden extra water kan bergen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een waterbergingsvoorziening wordt aangelegd in de vorm van een natte laagte die na enige tijd droogvalt of een ondiepe plas met permanent water.
- Eisen voor peilgestuurde gebieden: Bij een natte laagte of broekbos ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening van 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij een ondiepe plas ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening tot 100 cm onder het zomerpeil.
- Eisen voor vrij afwaterende gebieden: Bij een natte laagte of broekbos in vrij afwaterende gebieden ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening op minimaal 50 cm onder maaiveldhoogte en niet onder de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Om waterbergingsmogelijkheden te maximaliseren kunnen kunstwerken (stuw, knijpduiker) toegepast worden. Een kunstwerk is noodzakelijk als afwatering plaatsvindt naar een sloot of waterloop.

Beheervoorschriften

- De beheereenheid wordt éénmaal per jaar gemaaid of extensief beweid met maximaal 2gve per hectare
- Bij een maaibeheer worden maaiwerkzaamheden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart. Het maaisel wordt afgevoerd.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Lozen van “niet organische stoffen” en ander ‘afval’ is ook niet toegestaan.
- Toepassen van meststoffen is niet toegestaan.
- Infiltratie van water via pijpleiding(en) naar grondwater is niet toegestaan.
- De beheereenheid wordt niet beschadigd door werkzaamheden op aangrenzende gronden.
- Zwerfvuil wordt ten minste één keer per jaar verwijderd.

Beelden waterbergingsvoorziening natte laagte

L15b: Waterbergingsvoorziening ondiepe plas

Afbakening

- Een waterbergingsvoorziening is een ondiepe plas die ten tijde van hoge waterstanden extra water kan bergen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een waterbergingsvoorziening wordt aangelegd in de vorm van een natte laagte die na enige tijd droogvalt of een ondiepe plas met permanent water.
- Eisen voor peilgestuurde gebieden: Bij een natte laagte of broekbos ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening van 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij een ondiepe plas ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening tot 100 cm onder het zomerpeil.
- Eisen voor vrij afwaterende gebieden: Bij een natte laagte of broekbos in vrij afwaterende gebieden ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening op minimaal 50 cm onder maaiveldhoogte en niet onder de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Om waterbergingsmogelijkheden te maximaliseren kunnen kunstwerken (stuw, knijpduiker) toegepast worden. Een kunstwerk is noodzakelijk als afwatering plaatsvindt naar een sloot of waterloop.

Beheervoorschriften

- Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de plas bestaat in de periode 15 maart tot 15 juni uit open water. Een incidentele droogval is toegestaan in de periode 15 juni tot 15 november. Maximaal 20% van de oppervlakte van de oevers bestaat uit opslag van bomen of struiken. Oevers worden jaarlijks gemaaid.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Lozen van “niet organische stoffen” en ander ‘afval’ is ook niet toegestaan.
- Toepassen van meststoffen is niet toegestaan.
- Infiltratie van water via pijpleiding(en) naar grondwater is niet toegestaan.
- De beheereenheid wordt niet beschadigd door werkzaamheden op aangrenzende gronden.
- Zwerfvuil wordt ten minste één keer per jaar verwijderd.

Beelden waterbergingsvoorziening ondiepe plas

L15c: Waterbergingsvoorziening broekbos/wilgenstruweel

Afbakening

- Een waterbergingsvoorziening is een laagte met broekbos die ten tijde van hoge waterstanden extra water kan bergen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een waterbergingsvoorziening wordt aangelegd in de vorm van een natte laagte die na enige tijd droogvalt of een ondiepe plas met permanent water.
- Eisen voor peilgestuurde gebieden: Bij een natte laagte of broekbos ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening van 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij een ondiepe plas ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening tot 100 cm onder het zomerpeil.
- Eisen voor vrij afwaterende gebieden: Bij een natte laagte of broekbos in vrij afwaterende gebieden ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening op minimaal 50 cm onder maaiveldhoogte en niet onder de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Om waterbergingsmogelijkheden te maximaliseren kunnen kunstwerken (stuw, knijpduiker) toegepast worden. Een kunstwerk is noodzakelijk als afwatering plaatsvindt naar een sloot of waterloop.
- Broekbos niet aanplanten maar laten ontstaan door natuurlijke opslag van inheemse bomen en struiken.

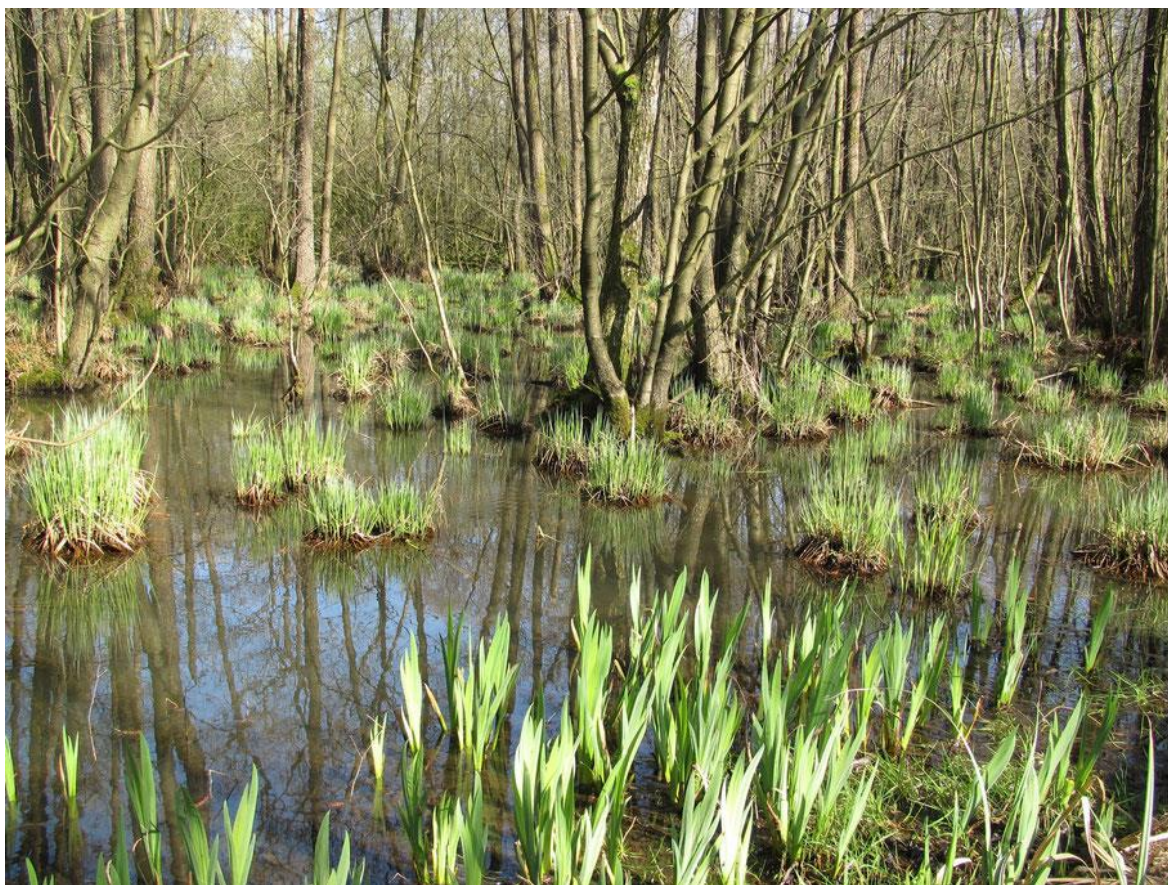
Beheervorschriften

- De beheereenheid wordt niet beweide.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Lozen van “niet organische stoffen” en ander ‘afval’ is ook niet toegestaan.
- Toepassen van meststoffen is niet toegestaan.
- Infiltratie van water via pijpleiding(en) naar grondwater is niet toegestaan.
- De beheereenheid wordt niet beschadigd door werkzaamheden op aangrenzende gronden.
- Zwerfval wordt ten minste één keer per jaar verwijderd.

Specifieke pakketten

- Waterbergingsvoorziening- Natte laagte : De beheereenheid wordt éénmaal per jaar gemaaid. Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart. Het maaisel wordt afgevoerd.
- Waterbergingsvoorziening- Ondiepe plas : Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de plas bestaat in de periode 15 maart tot 15 juni uit open water. Een incidentele droogval is toegestaan in de periode 15 juni tot 15 november. Maximaal 20% van de oppervlakte van de oevers bestaat uit opslag van bomen of struiken. Oevers worden jaarlijks gemaaid.
- Waterbergingsvoorziening- Broekbos/Wilgenstruweel : Minimaal 80% van het broekbos/wilgenstruweel wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet in de periode tussen 1 november en 15 maart. De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden). Snoeihout moet afgevoerd worden uit de beheereenheid. Element wordt in contractperiode afgezet.

Beelden waterbergingsvoorziening broekbos/wilgenstruweel

G2: Botanische hooilandrand

Afbakening

- Een botanische hooilandrand is een rand op blijvend grasland die gehooid wordt en niet wordt bemest en waar minimaal 8 indicatorsoorten in voorkomen in het groeiseizoen.
- Een botanische hooilandrand heeft een minimale lengte van 25 meter en een breedte van minimaal 3 en maximaal 12 meter.
- De rand ligt over de gehele lengte langs een landschapselement (L-pakket) en heeft een permanent karakter.
-

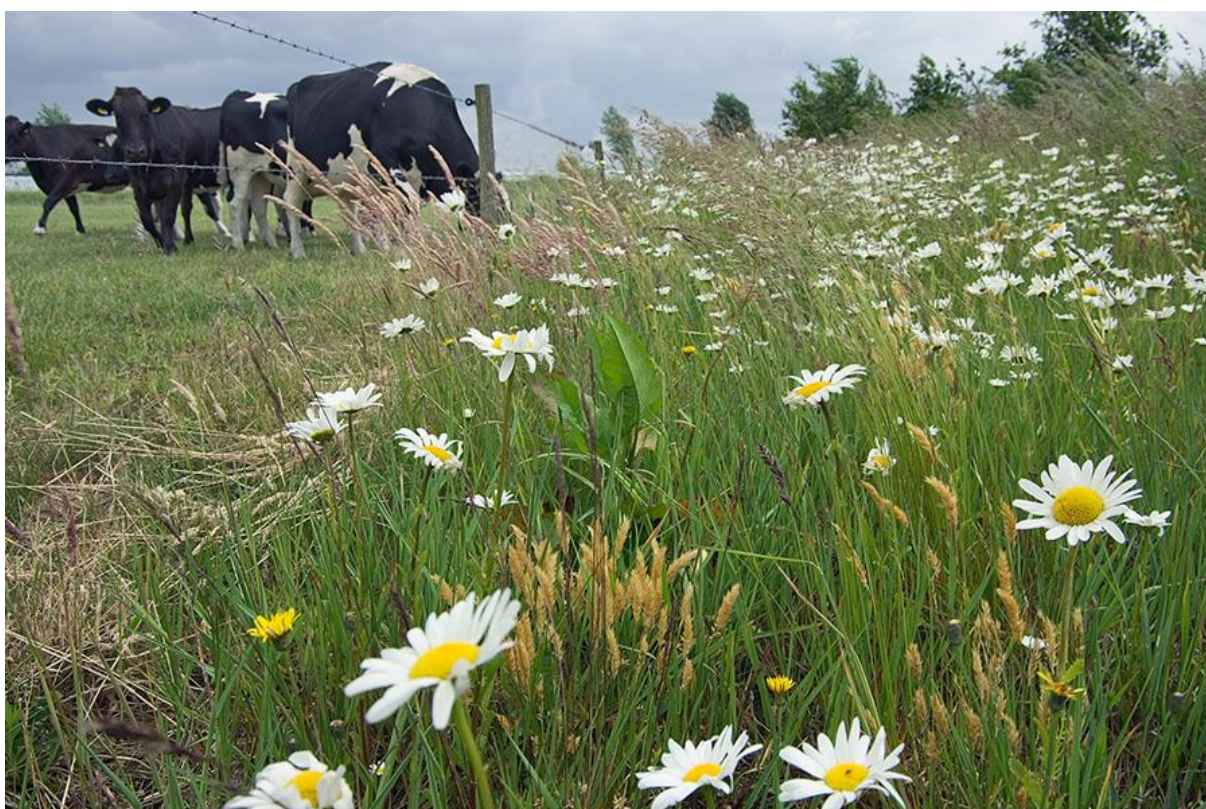
Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Indien in de rand 8 indicatorsoorten aanwezig zijn kan vanuit deze uitgangssituatie het beheer gestart worden.
- Indien er geen 8 indicatorsoorten in de rand voorkomen wordt de rand eenmalig ingezaaid met een hieronder voorgeschreven zaadmengsel en zaaidichtheid
- De rand is zongericht en zon beschenen en wordt overdag minimaal 50% van het dagdeel niet beschaduwd.
- In geval van een bijdrage voor grondwaardedaling kan de rand worden geplagd. Na plagen kan kruidenrijk maaisel worden opgebracht of worden ingezaaid met een zaadmengsel.
- De beheereenheid mag niet direct grenzen aan een andere beheereenheid met een G- of B-element. De afstand tussen de beheereenheden is minimaal 50 meter, m.u.v. Langstraatontginning en Dijken in Zeekleigebied.

Beheervorschriften

- De rand wordt gemaaid na 1 juli en het maaisel wordt binnen 14 dagen afgevoerd.
- De rand wordt niet beweide.
- De rand wordt niet bemest.
- De rand mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid. Doorzaaien is, na overleg en advies van de veldcoördinator, toegestaan om de kruidenrijkdom te vergroten.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid. Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.
- De rand wordt niet gebruikt als pad, behoudens voor het schonen van aanliggende sloot.

Beeld bloemrijke hooilandrand in combinatie met landschapselement

G3: Wilde bijenrand op grasland

Afbakening

- Een wilde bijenrand is een rand op blijvend grasland die niet beweid en bemest wordt, gefaseerd wordt beheerd en waar minimaal 8 indicatorsoorten in voorkomen.
- Een wilde bijenrand heeft een minimale lengte van 25 meter en een breedte van minimaal 6 meter en maximaal 12 meter.
- De rand ligt over de gehele lengte langs een landschapselement (L-pakket) en heeft een permanent karakter.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Indien in de rand al 8 indicatorsoorten aanwezig zijn kan vanuit deze uitgangssituatie het beheer gestart worden.
- Indien er geen 8 indicatorsoorten in de rand voorkomen wordt de rand eenmalig ingezaaid met een hieronder voorgeschreven zaadmengsel en zaaidichtheid.

Beheervorschriften

- Het gewas wordt jaarlijks 1 keer gemaaid en het maaisel wordt binnen 14 dagen afgevoerd. De eerste maaibeurt is tussen 1 juli en 1 augustus en bij deze maaibeurt wordt 50% van de beheereenheid niet gemaaid en blijft overstaan.
- De tweede maaibeurt is tussen 15 september en 15 november en dan wordt het deel dat nog niet gemaaid is gemaaid. Het overige deel blijft staan.
- Het grasland mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid. Doorzaai/herinzaai is, na overleg en advies van de veldcoördinator, toegestaan om de kruidenrijkdom te vergroten.
- De rand wordt niet bemest.
- De rand wordt niet beweid.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.
- De rand wordt niet gebruikt als pad, behoudens voor het schonen van aanliggende sloot.

Beelden

Zie bloemrijke hooilandrand

W1: Wandelpad over boerenland

Afbakening

- Een wandelpad over boerenland is een toegankelijk pad voor wandelaars dat over landbouwgrond loopt.
- Het wandelpad heeft een breedte van minimaal 1 en maximaal 3 meter.
- Het wandelpad vormt een onderdeel van een doorgaande wandelstructuur.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Het wandelpad sluit aan op bestaande routestructuren.
- Het wandelpad wordt aangeduid met bewegwijzering.
- Het wandelpad wordt ingezaaid met een laagblijvend grasmengsel als het pad wordt aangelegd op bouwland.

Beheervoorschriften

- Het wandelpad moet 364 dagen per jaar opengesteld zijn van zonsopgang tot zonsondergang.
- Het wandelpad bestaat uit gras en wordt zodanig beheerd dat een goede begaanbaarheid gewaarborgd is.
- De begroeiing is maximaal 20 cm hoog.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.

Aanvullende activiteiten

Bij de aanleg van een wandelpad over boerenland zijn soms ook aanvullende activiteiten nodig zoals:

- Het plaatsen van klaphekjes;
- Het leggen van bruggen over sloten;
- Het plaatsen van rasters;
- Het plaatsen van informatieborden;
- Het plaatsen van banken.

Beelden wandelpad over boerenland

Lijst inheemse soorten

Bosplantsoen bomen en struiken:

Een van de volgende soorten: Wilde appel (*Malus sylvestris*); Ruwe berk (*Betula pendula*); Zachte berk (*Betula pubescens*); Aalbes (*Ribes rubrum*); Zwarte bes (*Ribes nigrum*); Beuk (*Fagus sylvatica*); Bosroos (*Rosa arvensis*); Eglantier (*Rosa rubiginosa*); Zomereik (*Quercus robur*); Wintereik (*Quercus petraea*); Zwarte els (*Alnus glutinosa*); Gagel (*Mirya gale*); Gelderse roos (*Viburnum opulus*); Haagbeuk (*Carpinus betulus*); Hazelaar (*Corylus avellana*); Heggeroos (*Rosa corymbifera*); Hondsr Roos (*Rosa canina*); Hulst (*Ilex aquifolium*); Steel iep (*Ulmus laevis*); Kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*); Tamme kastanje (*Castanea sativa*); Zoete kers (*Prunus avium*); Rode kornoelje (*Cornus sanguinea*); Gele kornoelje (*Cornus mas*); Kraagroos (*Rosa agrestis*); Krenteboompje (*Amelanchier lamarckii*); Wilde liguster (*Ligustrum vulgare*); Kleinbladige linde (*Tilia cordata*); Hollandse Linde (*Tilia vulgaris*); Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*); Eenstijlige Meidoorn (*Crataegus monogyna*); Tweestijlige Meidoorn (*Crataegus laevigata*); Mispel (*Mespilus germanica*); Wilde Peer (*Pyrus pyraeaster*); Sleedoorn (*Prunus spinosa*); Veldesdoorn (*Acer campestre*); Gewone Vlier (*Sambucus nigra*); Bergvlier (*Sambucus racemosa*); Inheemse Vogelkers (*Prunus padus*); Vuilboom (*Rhamnus frangula*); Wegedoorn (*Rhamnus catharticus*); Amandel Wilg (*Salix triandra*); Bittere wilg (*Salix purpurea*); Boswilg (*Salix caprea*); Grauwe wilg (*Salix cinerea*); Katwilg (*Salix viminalis*); Geoorde wilg (*Salix aurita*); Kraakwilg (*Salix fragilis*); Kruipwilg (*Salix repens*); Laurierwilg (*Salix pentandra*); Schietwilg (*Salix alba*)

Laanbomen:

Een van de volgende bomen: Zomereik (*Quercus robur*); Wintereik (*Quercus petraea*); Grauwe abeel (*Populus canescens**); Ruwe berk (*Betula pendula*); Beuk (*Fagus sylvatica*); Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus**); Haagbeuk (*Carpinus betulus*); Iep, diverse klonen (*Ulmus**); Tamme Kastanje (*Castanea sativa*); Zoete Kers (*Prunus avium*); Kleinbladige Linde (*Tilia cordata**); Grootbladige Linde (*Tilia platyphyllos*); Hollandse Linde (*Tilia vulgaris*); Noot (*Juglans regia*); Zwarte Populier (*Populus nigra**); Populier 'Canadapopulier' (*Populus x canadensis**); Schietwilg (*Salix alba*); Inheemse Hoogstamfruitbomen

*Bij deze soorten worden de volgende cultivars als inheems aangemerkt: *Populus canescens* 'De Moffart en Witte van

Haamstede'; *Acer pseudoplatanus* 'Negenia en Rotterdam'; *Ulmus* 'Dodoens Clusius en Lobel'; *Tilia cordata* 'Erecta en Roelvo'; *Tilia vulgaris* 'Pallida'; *Populus x canadensis* 'div. cultivars'; *Populus nigra* 'div. cultivars m.u.v. Italica'; *Salix alba* 'Liempde, Belders'.

Zaadmengsels

Botanische hooilandrand:

Eenjarige kruiden: Boekweit (*Fagopyrum esculentum*) 7,5%, Bernagie (*Borago officinalis*) 7,5%, Korenbloem (*Centaurea cyanus*) 2,5%, Gele ganzenbloem (*Chrysanthemum segetum*) 2,5%, Meerjarige kruiden: Gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*) 10%, Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*) 20%, Wilde peen (*Daucus carota*) 10%, Duizendblad (*Achillea millefolium*) 7%, Witte klaver (*Trifolium repens*) 10%, Rode klaver (*Trifolium pratense*) 10%, Groot streepzaad (*Crepis biennies*) 5%, Knoopkruid (*Centaurea jacea*) 3%, Cichorei (*Cichorium intybus*) 5,0% met een zaaidichtheid van 15kg/ ha

Bijenrand

Eenjarige kruiden: Boekweit (*Fagopyrum esculentum*) 7,5%, Bernagie (*Borago officinalis*) 7,5%, Korenbloem (*Centaurea cyanus*) 2,5%, Gele ganzenbloem (*Chrysanthemum segetum*) 2,5%,

Meerjarige kruiden: Gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*) 10%, Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*) 15%, Wilde peen (*Daucus carota*) 10%, Duizendblad (*Achillea millefolium*) 7%, Gewone pastinaak (*Pastinaca sativa*) 5%, Witte klaver (*Trifolium repens*) 5%, Rode klaver (*Trifolium pratense*) 5%, Venkel (*Foeniculum vulgare*) 5%, Groot streepzaad (*Crepis biennies*) 5%, Knoopkruid (*Centaurea jacea*) 3%, Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*) 2,5%, Muskuskaasjeskruid (*Malva moschata*) 3%, Gewone berenklaauw (*Heracleum sphondylium*) 2,5%, Cichorei (*Cichorium intybus*) 2,0% met een zaaidichtheid van 12 kg/ ha